

Belgesellerle 12 Eylül: Cahit Akçam

“Evet, çok iç karartıcı, çok siyah bir hava var. Ama beyaz her zaman siyaha üstün geliyor.”

Özgür Açılım Kolektifi tarafından gerçekleştirilen Unutturulanlar belgesel dizisi ve 12 Eylül Adaleti belgesellerinin 20-24 Eylül 2010 tarihlerinde Mithat Alam Film Merkezi'ndeki gösterimlerinin ardından, 24 Eylül'de dönemin tanıklarından senarist ve akademisyen Feride Çiçekoğlu'nun moderatörlüğünde, kolektiften Cahit Akçam'ın katılımıyla “Belgesellerle 12 Eylül” başlığı altında bir söyleşi gerçekleştirdik. 12 Eylül dönemi belgesellerinin yapım süreçleri ve tanıklıkları çerçevesinde izleyicilerin de katılımıyla gerçekleşen söyleşide Türkiye tarihi açısından önem taşıyan, arşivin kullanım biçimleri, amaçları ve üzerinde çalışmaya devam edilen belgesel serileri üzerine konuştuk.

Feride Çiçekoğlu: Ölenler oldu, sakatlananlar oldu, ama kalanlar her zaman “çok ağır” ve “simsiyah” değillerdi. Üstünüzdeki ağırlığı da belki biraz hafifletmek için, işin ta-nığı olarak böyle bir girizgâhta bulundum. “Metris'te hep gülerdik.” diyen de vardı. Onlardan daha çok görüntü koy-san daha mı iyi olurdu acaba Cahit? Böyle bir soru sorarak başlamama izin verir misin?

Cahit Akçam: Tabii, aslında onu vermeye çalıştık. Yine de yetersiz kaldığımız yönünde bir eleştiriye “Hayır, yeterliydik.” diye yanıt veremiyorum. Dikkat ederseniz, aslında sadece işkenceyi, insan kimliğinin yok edilmesini hedefleyen baskıyı, zorbalığı değil, buna karşı direnişi de anlatmaya çalıştık. Her şeye rağmen gülmek aynı zamanda bir terapidir, bu şekilde ayakta kalıyorsunuz. Onların her türlü zulmüne rağmen espri yapabilmeyi elden bırakmıyorsunuz. Bu, *12 Eylül Adaleti* serisinin özetlenmiş bir hali. Serinin birincisi *Nefti Yeşil ve Mavi İdamlar*ı çıkarttık. Bundan sonra ikinci ve üçüncü bölümler gelecek. Umuyor ve diliyorum ki, bu eksikliği o serinin diğer parçalarında tamamlayacağız. İnsanoğlunun her türlü pislığe, her türlü şiddete ve zulme rağmen ayakta kalma kavgasının sadece bir direniş kavgası olmadığını, aynı zamanda o dayağa ve zulme rağmen

halay çekebilmeyi, gülmeyi elden bırakmayarak yaşama sıkı sıkı sarılmak olduğunu göstermeye çalışacağız.

Özetle şu soruları cevaplayayım öncelikle isterseniz: Kim yaptı bunu? Dostluk Yardımlaşma Vakfı ne? Dostluk Yardımlaşma Vakfı, aslında bir tarihsel kesitin içinden gelen insanlardan oluşuyor. O tarihsel kesitte uğruna çok önemli bir mücadele verdiklerine inandıkları yardımlaşma, dayanışma, paylaşma, ben duygusu ve ögesi yerine biz duygusu ve ögesini öne çıkartmak isteyen insanların bu değerleri yaygınlaştırmak ve yaşatmak üzere oluşturdukları bir organizasyon. Bu organizasyonla 12 Eylül döneminde her türlü zulme ve ezâyâ uğramış, ama buna rağmen bir şekilde yaşama bağlı olmayı sürdürmüş ve şu anda yoksunluk içerisinde bulunan insanların sorunlarına çare olabilmek ve onlar arasında bir dayanışmayı ayakta tutmak amaçlanıyor. Altı kişi bir araya gelerek yola çıktılar ve bugün bu vakfın yaklaşık dokuz yüz üyesi var. Doksan civarında üniversite öğrencisine her yıl burs veriyor. O dönemde önemli sosyal desteklerden mahrum olan, hasta düşen, işkenceden ötürü sakat kalan insanların bu tür sorunlarına da oluşturulan fonlarla çare olmaya çalışıyor. Vakıf birçok insanı emekli etti ve sosyal güvence kazandırdı. Aynı zamanda *12 Eylül Adaleti* belgeselindeki ve daha önce gösterime sunulan *Unutturulanlar* serisinde yer alan diğer dört belgeseldeki tarihsel gerçeklerin de o dönemi yaşamış insanların doğrudan tanıklığı üzerinden aktarılmasını önüne bir proje olarak koydu bu Vakıf. Ve bu çerçevede ayrı bir fon oluşturarak bunun maddi kaynaklarını yarattı. Bu da *Özgür Açılım* adlı bir örgütlenmenin bütçesi oldu. Buna 3-4 arkadaş beraber başladık. Kamera tutmayı, ışığın nasıl kullanılacağını, montajın nasıl yapılacağını bilmiyorduk. Bunların hepsini yapa yapa, kafamızı gözümüzü duvarlara vura vura aşağı yukarı altı yıllık bir süreçte öğrenmiş olduk. Devam ediyor bu çalışmalarımız. Eğer her şey yolunda giderse Türkiye'nin 1960'lı yıllarından başlayıp bugünlere kadar gelen toplumsal tarih sürecini ve o sürece tanıklık eden insanların tanıklıklarını belgeselleştireceğiz. Daha sonra da bu belgeselleri ayrı seriler halinde yayınlamaya çalışacağız. Bu çalışmayla bir bellek arşivinin oluştuğunu görüyoruz. Ve esas yola çıkış amacımız da buydu. Bir tarihsel dönemi bizzat içinden yaşamış, ona farklı yerlerden tanıklık etmiş bir hâkim, bir askeri savcı, bir işçi önderi, bir öğrenci gençlik hareketinin lideri ya da bir idam mahkûmu ya da idam edilmiş bir gencin annesi üzerinden anlatmak... Bu insanların Türkiye'nin farklı tarihsel süreçlerindeki tanıklıklarını bir belgesel, bir bellek arşivi haline getirip bunu bütün bir toplumun ücretsiz kullanımına sunmayı amaçlıyor bu çalışma. Bundan sonrada, bu vakfın bünyesinde burs alıp üniversitelerden mezun olan arkadaşlarımızın bu çalışmaların içerisinde yer almalarını temin ederek

daha organize ve daha iyi bir şekilde bu çalışmalarını sürdürmeyi planlıyor ve hedefliyoruz.

İzleyici: Neden bu gençler bu kadar işkence gördü? Neden Fatsa'da Fikri Sönmez bu kadar işkenceden geçirildi veya baskı gördü? Çorum olayları niye oldu? Bundan sonraki süreçlerde bu ana temalar işlenecek mi?

Cahit Akçam: Biz "12 Eylül nasıl yapıldı?" ve "12 Eylül'de ne yapıldı?" sorularına cevap aramaya çalışıyoruz. Çok özet ve belki de altı çizilmeden geçilen 12 Eylül'ün ülkemizde gerçekleşmesinin temel nedenlerine odaklanıyoruz. 12 Eylül aslında toplumsal muhalefetin yükselmesi ve giderek kriz içine düşen egemen sınıfların o krize çare olacak 24 Ocak kararlarını devreye sokmalarıyla beraber başlayan bir sürecin sonucudur. Bunu Kenan Evren "Biz olmasaydık 24 Ocak kararları uygulanamazdı." diyerek açıkça ifade ediyordu. Turgut Özal da "Askeri yönetim olmasaydı, benim mimarı olduğum 24 Ocak kararları hayata geçmezdi." açıklamasıyla bunu doğruluyordu. Peki, 24 Ocak kararlarının bu tür bir sonuca yol açacağı biliniyor muydu? Evet. Daha ilan edildiği ilk günden itibaren askeri bir faşist diktatörlük koşulları altında olmaksızın bu kararların hayata geçirilebilmesinin mümkün olmadığı anlaşılıyordu. Fakat biz "12 Eylül'e giden yolu açan nedenler nelerdir?" çalışmasını bu filmde yapmıyoruz. O bir başka çalışmanın konusu. Bu da bizim demin bahsettiğim o 60'lı yıllardan bugünlere kadar gelen tarihsel, toplumsal sürece dair yapmayı düşündüğümüz çalışmaların bir parçası.

İzleyici: Emeğinize sağlık! Çok bilgilendirici bir çalışma olduğunu düşünüyorum. Gerçekten bir unutmama, bir belleksizlik hâkim toplumda. Sizin böyle bir seri yapma arzusunda olmanız çok kıymetli. Birçok konunun daha da deşilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu tanıklıklar dışında altı senedir iç içe olduğunuz bir film çekme çabanız da var. Kurmaca bir film yapmayı düşünüyor musunuz?

Cahit Akçam: Bu da bizim projelerimizden birisiydi. Hatta çok önemli bir mesafe kat ettiğimizi söyleyebiliriz. *Unutturulanlar 2: Yeraltı Maden-İş Yeni Çeltek* belgeseli benim en beğendiğim belgeseldir. Hepsinin konusu ayrı ayrı çok enteresan ama bu belgesel için ben herhalde 9-10 saatlik röportaj yaptım. O insanların sahiciliği ve samimiyeti kadar beni etkileyen hiçbir şey olmadı. Bin kişilik bir işçi grubu, sendikayı devraldıktan sonra madeni de devralan bir süreç yaşıyorlar. Ve bu insanların yaptıklarının altında hiçbir şiddet, hiçbir terör yok. 12 Eylül sabahı bin kişi birden gözaltına alınıyor. Bütün maden ocağı kapatılıyor. Bunun için "Bu, belgeselden çok, sinema filmi olmalı" diye dü-

şündüm. O bölgede Tersakan adında bir nehir var: Bütün nehirler Karadeniz'e doğru akıyor ama Tersakan, Merzifon'a doğru tersten akıyor ve sonra Kuzey'e doğru tekrar yön değiştiriyor ve öylece Karadeniz'e dökülüyor. Bu nehrin öyküsünü duymuştum ve oradaki işçilerin yaptıklarının da ezber bozan bir iş olduğu düşünerek filmin adını *Tersakan* koymayı düşünmüştüm. Epeyce bir yol aldık, senaryo yazıldı, neredeyse çekime başlamak üzereydik. Ama meşhur ekonomik krizde yapımcı firma "Biz bu koşullarda önümüzü göremiyoruz, onun için bunun yapımcılığını üstlenemiyoruz." dedi ve vazgeçti. Aslında bütün bu belgeseller yaklaşık beş yüz insanla yapılan konuşmaları içeriyor. Çok hikâye var. Her biri hakikaten film konusu olacak hikâyeler bunlar. Adam mesela üç yıl boyunca hücresinin kapısı hiç açılmadan yaşamış. Banyo dışında hiçbir yere götürülüyor. Üç yıl sonra kapısı açılıp dışarı çıktığı zaman "Bir saat yürüyemedim. Düştüme yere ve kalkamadım." diyor. "Üç yıl boyunca ben, oradaki demir blok kapının ucundaki kırıktan sızan ışığın nereye düştüğüne bakarak hem mevsimleri hem de saati anlıyordum." diye bir öykü anlatıyor. Her zaman yaşam ön planda... Evet, çok iç karartıcı, çok siyah bir hava var. Ama beyaz her zaman siyaha üstün geliyor. Bunu ben kendi yaşamımdan biliyorum. Feride (Çiçekoğlu) de kendi yaşamından biliyor. Biz bunlardan türettiğimiz ve yaşananları biraz da mizahi bir dille anlatmayı düşündüğümüz "Siyah-Beyaz" adlı bir belgesel planlamıştık. Ama bunu henüz yapamadık.

İzleyici: Öncelikle gerçekten çok güzel belgeseller hazırlamışsınız. Baştan sona her birini takip etmeye çalıştım. Bu işkenceleri yapanlara ne dendi de bu şekilde hiç sorgulamadan, vicdanlarını bir kenara koyarak işkencelerde bulunabildiler? Bunları da duymak isterdim açıkçası. Böyle bir çalışmanız oldu mu?

Cahit Akçam: Mamak Askeri Cezaevi'nde görev yapan bir asker var filmde. Kısa boylu, yüzünüze bile bakmaktan korkan biri. Kendini gaddar, despot olarak göstermek için askerleri de bizim önümüzde tokatlayan, tekmeleyen bir adam. Bir askeri tutukluyla konuşurken yakaladığı için on iki saat karın içinde yatmış. Onu anlatıyor bize. Bunun dışında dört asker daha bulduk. Feride'nin de tanıdığını düşündüğüm askerler. Biri mesela "Ben memurum. Çocuklarım üniversitede okuyor. Konuşsamam." diyor. Mesela Devrimci Yol Davası duruşma hâkimi var. Onun konuşması bizim için bir sürprizdir. Hiçbir şeyi yanlış yapmadığını söylüyor ve "Ben zaten direndim." diyor. Diyarbakır'da bir askerî savcı var, o konuştu. Onların ağzından böyle şeyleri itiraf mahiyetinde dinlemek ne kadar anlamlı olur, değerlendirmek lazım. Pislik ve iğrençlik, tabii ki bir sistemin sonucu olarak ortaya çıkıyor. "Ben dövmesem beni dövecekler" mantığı.

Feride Çiçekoğlu: İzin verirsen bir anımı anlatmak istiyorum. Ben de 12 Eylül'ün hemen arkasından tutuklandım. 42 gün İstanbul Gayrettepe'de o zaman herkese yapılan cinsten işkenceler gördük. 42. günün sonunda Ankara'da arandığım için Ankara'ya yollayacaklar beni. 1-2 gün beklediler. Çürük çarık geçsin, toparlanabilecek hale geleyim diye. Gözümüz hep bağlı zaten. Yumuşak bir yerden yürütülüp bir odaya sokuldum. Ama anlıyorsun, o oda o zamana kadar girdiğim odalara benzemiyor. Önemli bir yer. Aynen şöyle dediler bana: "Bakın, burada konuşmadınız. Ankara'ya gönderiyoruz sizi. Ankara'da konuşursanız, sizi vururuz." Yani rekabet var! Kötülük de izafi bir şey. Ona göre siz kötüsünüz. Sizi yok ederek vatana iyi bir hizmet yapacağını düşünüyor. O şekilde inandırılmışlar veya öyle inanıyorlar. O da sizin bir şeye inandırılmış olduğunuzu düşünüyor. Tamamen teknik bir terimle izah etmek gerekirse, kamerayı nereye koyduğunuza göre manzara değişiyor. Sonra daha matrak bir şey geldi benim başıma. Beni bildiğimiz şehirlerarası otobüsle yolladılar Ankara'ya. İki tane iri yarı adamla Topkapı'ya gittik. Bir tanesi işkenceme giren adam, sesinden tanıdım. Mandalına aldılar, bana mandalina verdiler. Ben içimden "Yolda atsam kendimi, kurtulsam" diyorum. Bir işkenceden ötekine gidiyorsunuz, bir yerde bitse diyorsunuz. Bana dedi ki: "Biliyorum, 'nasıl öleyim' diye düşünüyorsun, kaçmaya filan kalkma. Nasıl olsa yakalarız seni!" dedi. O zaman yattım, uyudum.

İzleyici: Diyarbakır Cezaevi'nin yıkılacağı söylendi. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Cahit Akçam: Buraların hepsinin bir "İnsanlık Ayıbı Merkezi" olarak bütün yapılanları hatırlatacak bir müze haline getirilmesi lazım bana göre.

İzleyici: Toplumsal hafızanın korunması ve gelecek kuşaklara taşınması adına bu çalışmalarını yaptığınız için teşekkür ediyoruz. Doğrusu yaşarken hiç ağlamamıştık ama izlerken ağladık. Ben de Metris'te kaldım üç yıl. Aslında bu son süreç, demokratikleşmenin, geçmişle hesaplaşmanın ya da yüzleşmenin çok konuşulduğu bir süreç. Demokrasi güçleri açısından bir toplumsal hafıza yasası oluşturma, bir toplumsal bilinç oluşturma yönünde, akademi dünyası ve demokratik kitle örgütleriyle birlikte bir çalışma yapılabilir mi?

Cahit Akçam: Böyle bir şeyin çok gerekli olduğunu referandum tartışmaları sırasında çok daha bariz bir şekilde hissettim ve yaşadım. 12 Eylül döneminde verilmiş idam cezalarından en

son iki infaz 1984 yılının Ekim ayında on beş gün arayla oluyor. Önce İlyas Has, sonra Hıdır Aslan. İlyas Has'la Hıdır Aslan'ın idam sürecini belgeselimizde de anlatıyoruz. Adalet komisyonunda Anavatan Partisi ve Sunalp'in (Turgut Sunalp) partisi Milliyetçi Demokrasi Partisi var. İdamlar milletvekillerinin evet oylarıyla komisyondan geçiyor. Mecliste de Özal'ın el kaldırması üzerine bütün Anavatan grubu el kaldırarak bu idamların onaylanmasını temin ediyorlar. Bugün başkanı bu mektubu okuyarak ağlayan partinin içinde o dönemde idama evet oyu vermiş milletvekilleri ve siyasetçiler var. Kimse bu idamlar ne zaman olmuş, kim evet vermiş, kim hayır vermiş diye bakmıyor. Bunun için bir yasa çıkmasına filan gerek yok. Bunu biz yapabiliriz! Buna bu ülkede doğrudan, gerçekten yana olan insanların ortak çabasıyla ulaşılabilir.

İzleyici: Bu belgesellerin yapımı sırasında yürüttüğünüz arşiv araştırması sürecinden biraz bahsedebilir misiniz?

Cahit Akçam: Mamak Askeri Cezaevi'nde çekim yapmak için Milli Savunma Bakanlığı'na ve Genel Kurmay Başkanlığı'na dilekçe verdik. O dönemde sıkıyönetime bağlı olmakla beraber, şimdi Adalet Bakanlığı'nın uhdesinde olan Diyarbakır Cezaevi'nde çekim yapmak için müracaat ettik. Bunlardan sadece Diyarbakır Cezaevi için izin alabildik. Genel Kurmay Başkanlığı, Mamak Cezaevi'nde çekim yapılması talebimizi resmen reddetti. Adalet Bakanı, şimdiki Meclis Başkanı Mehmet Ali Şahin ile yüz yüze görüştüm. "Ne yapmak istiyorsunuz?" diye sordu; "12 Eylül döneminde yapılan tüm insan hakları ihlallerini belgelemek ve mekânlarını insanlara göstermek istiyoruz." dedim, izin verdi. Diyarbakır Cezaevi anlatılırken gösterilen bütün görüntüler, Diyarbakır Cezaevi'nde çekilebilmiş görüntülerdir. Ama sonra tekrar Buca, Burdur ve Şirinyer Cezaevleri için müracaat ettik, herhangi bir cevap alamadık. Bunun dışında görüntü anlamında her şeyden önce kendi ilişkilerimizden destek aldık. Yurtdışından gelen arkadaşlardan bazıları bize birtakım görüntüler getirdiler. Mesela üzerinde tarihler yazan görüntülerin hepsi Diyarbakır Cezaevi'nde illegal çekilmiş görüntüler. Mahkemede bayılan insanların görüntüleri hep gizli kamera ile çekilmiş. Bunlara tesadüfen ulaştık. Takribi beş dakikalık görüntüyü ise TRT'den dakikasına bin 400 dolar ödeyerek satın aldık. Mamak Cezaevi görüntüleri öyledir. Serdar Soyergin'in mahkeme görüntüleri, toplam dört ya da beş dakikalık bir görüntüdür. Çok ciddi bir para. Gazete ve fotoğraf arşivleri konusunda da Milli Kütüphane'den ve arkadaşların kendi kişisel arşivlerinde bulunan fotoğraflardan yararlandık.

İzleyici: Sadece bu film için değil, *Unutturulanlar* serisinde de epey

arşiv çalışması yapmıştınız. O arşivleri nerelerden buldunuz?

Cahit Akçam: 16 mm'lik film çıktı bir yerden. Üç yıl cezaevinde kalmış bir arkadaşımızın kendi çektiği görüntülerdi bunlar. Özellikle *Yeni Çetlek*'te *Fatsa*'da izlediğimiz görüntüler ona ait. Bunu uzun yıllar saklamış. Bu arada yurtdışından epeyce bir malzeme geldi. Ama makara halinde film bir tek ondan almıştık. Sonra yurtdışından makaralar geldi. Bunu da bu belgeselleri gören, hakikaten duyarlılığı yüksek insanlar getirdiler.

Feride Çiçekoğlu: TRT'de malzemelerin tamamını seyretme izni veriyorlar mı?

Cahit Akçam: Hepsini dijital ortama aktarmışlar. Önceden dilekçende yazıyorsun, "Ben 1981 Nisan'ıyla Ağustos'u arasında şu olay ve konuyla ilgili şöyle görüntüler istiyorum." diye detay veriyorsun. O verdiği dilekçedeki konulara ve istediğin görüntülere göre kendince bir seçim yapıyor ve senin istediğin şeyler bunlar diyor. Diyelim ki altı dakikalık bir film bulmuş. Siz altı dakika içinde izlerken "Şurasıyla şurası arasını alayım." diyorsunuz. Not alıyor. En sonunda "Kaç dakika sürdü istediğin bölüm? Dört mü? 4 x bin 400 dolar. Kur ne? Onunla çarp, şu kadar para yatır! Ondan sonra al" diyor. Posta ile gönderiyor.

İzleyici: 12 Eylül Darbecilerinin yargılanması tartışılıyor. Biri-leri dava açıyor. Ama 12 Eylül darbecilerini yargılamak sadece bu kararı verenleri değil, aynı zamanda işkence yapan gardiyanları da yargılamak demek. Bu konuda ne düşündüğünüzü sormak istiyorum.

Cahit Akçam: 12 Eylül'le hesaplaşılacaksa, benim kişisel kanaatim, 12 Eylül'ü yaratan siyasal, iktisadi ve sosyal koşulların aktörleriyle hesaplaşmak lazım. Onların bu ülke halkına giydirdikleri o deli gömleğini ortadan kaldıracak önlemleri, yasal ve toplumsal düzenlemeleri yapmak lazım. 12 Eylül ne getirmişse hepsini; siyasi partiler yasası, çalışma yasası, sendikalar yasası, bütün bu yasaların hepsini atın çöpe! 12 Eylül'le esas hesaplaşma bana göre budur. Şüphesiz, hukukî ve siyasi bir irade olarak, toplumu arkana alarak, o insanların yargılanması sürecini başlatabilirsin. 15. Madde danışma meclisi üyelerinin, başbakanların, bakanların ve beş kişilik Milli Güvenlik Konseyi'nin yargılanmasını engelliyordu. Dolayısıyla, işkenceciler, gardiyanlar, şunlar onlar hakkında suç duyurusunda bulunulması için 15. Maddenin kalkmasına gerek yoktu zaten. Onları zaten koruyan bir zırh yok. 1987-1988'den sonra da bütün o dönemin görevlileri hakkında değişik zamanlarda değişik suç duyurularında bulunuldu. Sanki 12 Eylül memlekete yeni gelmiş de bununla

ilgili konuşmalar yeni yapılmış gibi oldu bu referandumda. 12 Eylül'le hesaplaşma, 12 Eylül döneminde başladı.

Feride Çiçekoğlu: Böyle söyleyince pek çok şey 12 Eylül'de başladı gibi bir ifade çıkıyor. Bence öyle anlaşılmasına da gayret etmeliyiz. 12 Eylül'den önce ciddi bir devlet geleceği var: Teşkilat-ı Mahsusa. Bu, 12 Eylül'le birdenbire gelmiş bir şey değil. Senin de öyle kastetmek istemediğini biliyorum, ama gençler var aramızda. Sanki o zamana kadar bir hukuk devletiydi ve ondan sonra birden 12 Eylül geldi ve işler tersine döndü gibi bir izlenim edinmesinler.

İzleyici: *Unutturulanlar* serisini ben çok önemsiyorum. Çok güzel örnekler üzerinden darbenin neden yapıldığını iyi açıklıyor. Sizce tehdit olarak görülen neydi? Özellikle Fatsa ve Yeniçeltekin öykülerinde anlattığınız insan hikâyeleri inanılmaz etkileyici. Neydi tehdit olarak görülen ki böyle şiddetli bir cevap geldi?

Cahit Akçam: Ben 12 Eylül'ün sadece ülkede yükselmekte olan toplumsal muhalefeti ezmek üzere devreye sokulduğunu düşünmüyorum. Bu mutlaka önemli bir faktördü, zaten toplumsal muhalefet dediğimiz şeyin içinde de bana göre başka bir yaşam biçiminin artık bir söz olmaktan çıkıp yaşanabilecek bir hal olacağına dair fikirlerin çoğalmaya başlamıştı. Fakat o dönem Orta Doğu'da da konjonktürel bir dengesizlik hâsıl olmaya başladı. İran elden gitmiş, Afganistan'da da Sovyet işgali vardı. ABD için elde kalan tek ülke Türkiye'ydi. Türkiye'de de derinleşmeye yüz tutmuş, sonu ne olacağı bilinmeyen bir iç savaş süreci yaşanıyordu. 24 Ocak kararları iktisadî istikrarın sağlanması için gündeme getirildi. Bütün bu bileşenler 12 Eylül'ü doğuran önemli faktörler.

Feride Çiçekoğlu: Darbe sonrası çok çabuk sessizlik olması enteresan değil mi? O kadar güçlü bir toplumsal muhalefet var ise biraz daha direniş ümit edilmez miydi?

Cahit Akçam: Edilebilirdi, ama bu durum toplumsal muhalefetin 12 Eylül öncesi karakterinden kaynaklanıyor bana göre. Direniş söz konusu ama iş siyasal anlamda devletle bir çatışma noktasına gelmiş değildi. Ben, bu memlekette oldukça büyük kitlesel tabana sahip bir hareketin içerisinde yer alan biri olarak şunu söyleyebilirim ki, 12 Eylül sabahından itibaren giderek toprağın ayağımızın altından kaydığını gördük. Çünkü hem ağır baskı koşulları vardı hem de onlara uygun refleksleri ortaya koyabilecek bir mekanizmamız yoktu. Belki o operasyonu daha kayıpsız atlatabilseydik manzara farklı olurdu, ama biz aslında bizi iteleyen toplumsal dalganın geri çekilmesiyle ortada kaldık denebilir.

İzleyici: Bu belgeselleri ulusal kanallarda yayınlama şansınız var mı?

Cahit Akçam: Maalesef olmadı. En son *Nefti Yeşil ve Mavi İdamlar* belgesiyle Antalya Film Festivali'ne belgesel kategorisinde katıldık. Elemeden bile geçemedik. Birkaç kanaldan gösterelim diye teklif geldi ama sonuçta olmadı. Çok dert değil, önemli olan insanların yavaş yavaş da olsa bunu izleyebilmesi. İlgilenenler bize Dostluk Yardımlaşma Vakfı vasıtasıyla ulaşabiliyorlar. Otuz bin belgeseli bu şekilde elden sattık.

İzleyici: Sinemayı, bütün yaşadıklarımızı anlatmak için bir araç olarak nasıl görüyorsunuz?

Cahit Akçam: Aslında araç kelimesini kullanmaya karşıyım. Ama sinema etkili bir sanat. Biz de zaten kitap yazmak yerine belgesel yapmayı bu yüzden tercih ettik. Çünkü insanlar okumaktansa izlemeyi tercih ediyorlar ve daha etkili oluyor. Ben Yunanistan'a kaçan üç arkadaşımızın kaçış hikâyesini kitap yapmak isterdim. Üçü de hayatlarında hiç motora binmemiş, yüzmeyi bile bilmeyen insanlar. Denizin ortasında motor bozuluyor ve kürekler düşüyor. Bir şekilde Yunan adasına çıkıyorlar. Tek kelime İngilizce bilmiyorlar. İçlerinden en işe yaramaz olanı "Ne sıkıntılanıyorsunuz?" deyip, "Wanted, wanted!" diyerek ellelerini kaldırıyor. Götürüyorlar bunları.

İzleyici: Başka hangi projeler var yapılacak?

Cahit Akçam: 1960'lardan 1980'e kadar olan dönemin belgeselini yapmak istiyoruz. Başladık ama uzun bir süreç. Birincisinde idam edilen on yedi devrimcinin hikâyesini anlatıyoruz. İkincisinde cezaevlerindeki uygulamaları anlatıyoruz. Sadece Diyarbakır ve Mamak'la sınırlı olmayacak; Elazığ, Erzurum, Erzincan, Samsun cezaevleri bir arada anlatılacak. İkincisinin adı *Cezaevleri* olacak bu yüzden. Üçüncüsü de yargılamaları ele alacak. Yargılamadaki hukuksuzluklar konusunu işleyeceğiz.

İzleyici: Her ne kadar teşekkür etmeye çalışsak da az olduğuna inanıyorum. Bu gösterimleri daha kitlesel boyutta yapmayı düşünüyor musunuz?

Cahit Akçam: Bu belgeselin son hali geçen yılın 12 Eylül'ünde bitti. 12 Eylül'den bir hafta önce. Ankara'da beş yüz kişinin katıldığı bir gösterim yaptık. Ondan sonra Bilgi Üniversitesi'nde yine bir beş yüz kişinin katıldığı bir gösterim daha oldu. Sonra yine bir beş yüz kişinin katıldığı İzmir'de bir gösterim yaptık. 12 Eylül'de Stokholm'de bir etkinlikte gösterdik. Yurtdışında bir kaç merkezde daha böyle irili ufaklı gösterimler oldu. İdamları

konu alan bir belgesel yaptık (*Nefti Yeşil ve Mavi İdamlar*), şu ana kadar beş binden fazla satıldı. O dört belgesel ve *12 Eylül Adaleti* serisinin birincisi olan *İdamlar* filmi, toplam otuz binin üzerinde satıldı. Bunun kopyalanma adedini de üstüne koyun, ki biz çok rahat kopyalandığını düşünüyoruz bunun, epeyce insana ulaştı. Ama bu şüphesiz çok yetersiz. Mithat Alam Film Merkezi'ndeki değerli arkadaşlarımızın verdiği destek gibi, bu filmlere destek veren ve verecek olan insanların da yardım ve paylaşımlarıyla daha fazla insana ulaşacağını umut ediyoruz.

Cahit Akçam kimdir?

1956'da Ardahan'da doğdu. 1975-80 Türkiyesi'nin çalkantılı sürecinde öğrenci gençliğin yürüttüğü anti-faşist, anti-emperyalist mücadelede yer aldı. 1980 askeri darbesiyle 17 Kasım 1980 tarihinde gözaltına alındı ve 8 yıl tutuklu kaldıktan sonra tahliye oldu. 2000 yılı başında kurulan Dostluk Yardımlaşma Vakfı'nın yönetim kurulu başkanı ve bir yayınevinde çalışmakta. Vakıf, 12 Eylül askeri darbesiyle yaratılan bencil, çıkarıcı ve rekabetçi insan ve toplum modeline karşı insani bir itirazın ifadesi olarak dostluğu, dayanışmayı, yardımlaşmayı ve paylaşmayı öne çıkaran, bu temellere dayalı insan ilişkilerinin geliştirilip güçlendirilmesini esas alan bir felsefeye sahip.

Filmleri

Unutturulanlar Belgesel Dizisi, 2006

Fatsa Gerçeği

Yeraltı Maden-İş / Yeni Çeltek

Maraş Katliamı, Tarih, Çimentepe, Gültepe Direnişleri

12 Eylül Adaleti

Her Renk Siyah 2009

Nefti Yeşil ve Mavi İdamlar, 2010